

қатпарларында түрлі дыбыстық өзгерістерге ұшырап, тілдік бірліктер жасалған. Сөйтіп адам қажетіне жарар атаулар пайда болған.

Осындай дыбыстық сәйкесулер арқылы жасалған антоним сөздермен бірге тілімізде протезалар негізінде жасалған туынды антоним сөздер мен бір кездері ата-бабамыздың тілі бастан кешкен, қазір тек тарихи зерттеу нәтижесінде ғана табиғатын ашуға болатын флексиялық құбылыстың да мағыналық жақтан дамыған сөздер туындатудағы ролі ерекше:

- қарама-қарсы мәндегі сөз жасауға қатысатын протезалық дыбыстар: ұласу – құлазу, үзу – созу, ар жағы – (б)ер жағы, іш – (т)ыс,
- бір кездегі тіліміздің флексиялық құбылысын бастан кешіргенін дәлелдейтін префикстер де кездеседі: кері – (іл)кері,
- тұрақсыз дыбыстардың көне түбір арасына кірігуі нәтижесінде де жасалады: өшу - ө(р)шу.

Қорытынды. Тіліміздегі протезалық құбылыс туралы көптеген түркітанушы ғалымдар жазып өткен болатын. Бұл ғалымдардың пікірі ғалым Б.Сағұндықұлының еңбегінде жинақталып, топталып берілген. Ғалым тілімізде қ мен к дыбысынан басталатын сөздердің бірқатарында тарих қойнауында түсіп қалып, элизияға ұшырағанын айтады. Мысал ретінде қадым – адым, күлбіреу – үлбіреу, қызу – ысу, қарық – арық сөздерін дәлел ретінде келтіреді. Бір кездері қ мен к әрпінен басталатын сөздердің көп болғанын сөз етеді. Мұндай фактілер тілімізде қ протезасының болғанына айқын дәлел бола алады. Демек, құлазу – ұласу сөздерін генетикалық жақындығы бар сөз деп тануымызға болады. Олардың мағыналарында алшақтық байқалғанмен ұғымдық сипатында жақындық бар. Мысалы, ұласу сөзінде ұзақтық, алға қарай жылжыту мәні жатса, құлазу сөзінде керісінше, алға емес, артқа жылжу мағынасы басымырақ, яғни төмендік мағынасы бар. Көз қарықтырады деген тіркестегі қарықтырады сөзі де жарық сөзімен тікелей байланысты, себебі көз жарықтан, ауыс мағынасында сұлулықтан қарығады. Міне тілімізде осындай қызықты фактілер көптеп кездеседі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Новиков Л.А. Антонимия в русском языке (семантический анализ противоположности в лексике). – М.: Изд-во МГУ, 1978. – 290 с.
- 2 Қазақ тілінің түсіндірме сөздігі: 10 томдық. – Алматы: Ғылым, 1983. – 7-т. – 671 б.
- 3 Древнетюркский словарь. – Ленинград: АН СССР, Ин. языкознания, 1969. – 676 с.
- 4 Радлов В.В. Опыт словаря тюркских наречий: В 4-х т. – Москва: Изд. вост. лит., 1963. – Т. II. – 2500 с.
- 5 Шойбекова Ф.Б. Туынды сөздердің мағыналық ерекшелігі мен уәжділігі (семантикалық тәсіл). 10.02.02.–Қазақ тілі мамандығы бойынша филология ғылымдарының кандидаты ғылыми дәрежесін алу үшін дайындалған диссертация. А., 2006. – 134 б.

References:

1. Novikov L.A. Antonimia v ruskom iazyke (semanticheski analiz protivopolojnosti v leksike). – М.: Изд-во МГУ, 1978. – 290 s.
2. Qazaq tiliniñ tüsındırme sözdıgı: 10 tomdyq. – Almaty: Ǵylym, 1983. – 7-t. – 671 b.
3. Drevnetürkski slovar. – Leningrad: AN SSSR, In. iazykoznanıa, 1969. – 676 s.
4. Radlov V.V. Opyt slovarä türkских narechii: V 4-h t. – Moskva: İzd. vost. lit., 1963. – T.II. – 2500 s.
5. Şoibekova Ǵ.B. Tuındy sözderdiñ maǵnalyq erekşelıgı men uäjdılıǵı (semantikalyq täsil). 10.02.02.–Qazaq tılı mamandyǵy boynşa filologia ǵylymdarynyñ kandidaty ǵylymi дәrejesın alu üşın дайындалған disertasia. А., 2006. – 134 b.

МРНТИ 16.01.45

<https://doi.org/10.51889/2020-4.1728-7804.33>

Оразбаева Ф.Ш.¹

¹Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы, Қазақстан

ҚАТЫСЫМДЫҚ БІРЛІК НЕГІЗІ – ФРАЗЕОЛОГИЯЛЫҚ ОРАЛЫМ

Аңдатпа

Бұл мақалада тілдік қатынастың басты көрсеткіші болып табылатын – қатысымдық бірліктер қарастырылып, қатысымдық бірліктердің функциясы, ерекшеліктері, қарым-қатынастағы маңызы, орны жазылған. Тілдің қатысымдық бірліктері сөз, сөйлем, мәтін және фразеологиялық оралым, олардың әрқайсысы жеке зерттеуді қажет етеді. Осыған сәйкес мақалада фразеологиялық оралымдардың тілдің қатысымдық, эмоционалды-экспрессивті қызметтерімен байланысы талқыланды. Қазақ тілінде кездесетін фразеологиялық тіркестердің фраза және идиома түрлеріне тоқталып, олардың ұқсастықтары мен айырмашылықтары анықталды. Фразеологиялық тіркестердің семантикалық мәні, танымдық, эмоционалды, экспрессивті реңктері жайындағы ғалымдар пікірлері талданып, мысалдар келтірілді. Персонализациялық сапаға ие болған фразеологиялық тіркестердің ерекшеліктері, қолданылуы, жасалу жолдары талданды. Фразеологиялық тіркестердің қатысымдық белсенділігі, позитивтік-танымдық қызметі,

сөйлемдегі прагматикалық мақсаты зерттелді. Фразеологиялық тіркестер қатысымдық қызметіне қарай топтастырылды.

Түйін сөздер: коммуникация, қатысымдық бірлік, фразеология, тілдік қызмет, идиома, эмоционалды-экспрессивті қызмет, семантика, таным, персонализация

Orazbaeva F.¹

*¹Abai Kazakh National pedagogical university,
Almaty, Kazakhstan*

FUNDAMENTALS OF COMMUNICATION UNITS - PHRASEOLOGICAL COMBINATION

Abstract

The article discusses communicative units, which are the main indicators of linguistic communication, and also describes the functions, features, importance and place of communicative units in communication. Communicative units of the language are words, sentences, text and phraseological units, each of which requires individual study. Accordingly, the article examines the relationship of phraseological units with the communicative, emotional and expressive functions of the language. Focusing on the types of phrases and idioms of the phraseology of the Kazakh language, their similarities and differences were identified. The opinions of scientists about the semantic meaning, cognitive, emotional, expressive shades of phraseological expressions are analyzed, examples are given. The features, use, methods of creating phraseological units with the quality of personalization are analyzed. The communicative activity of phraseological units, the positive cognitive function, the pragmatic purpose of the sentence were studied. Phraseological phrases are grouped by communicative function.

Keywords: communication, communicative unit, phraseology, linguistic function, idiom, emotional-expressive function, semantics, cognition, personalization

Оразбаева Ф.Ш.¹

*¹Казахский национальный педагогический университет имени Абая,
Алматы, Казахстан.*

ОСНОВА КОММУНИКАЦИОННОЙ ЕДИНИЦЫ – ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКОЕ СОЧЕТАНИЕ

Аннотация

В статье рассматриваются коммуникативные единицы, являющиеся основными показателями языкового общения, а также описываются функции, особенности, важность и место коммуникативных единиц в общении. Коммуникативные единицы языка - это слова, предложения, текст и фразеологизмы, каждая из которых требует индивидуального изучения. Соответственно, в статье рассматривается взаимосвязь фразеологизмов с коммуникативной, эмоциональной и выразительной функциями языка. Ориентируясь на типы словосочетаний и идиомы фразеологии казахского языка, были выявлены их сходства и различия. Анализируются мнения ученых о смысловом значении, когнитивных, эмоциональных, выразительных оттенках фразеологических выражений, приводятся примеры. Анализируются особенности, употребление, способы создания фразеологизмов, обладающих качеством персонализации. Изучались коммуникативная активность фразеологизмов, позитивно-познавательная функция, прагматическое назначение предложения. Фразеологические фразы были сгруппированы по коммуникативной функции.

Ключевые слова: коммуникация, коммуникативная единица, фразеология, языковая функция, идиома, эмоционально-экспрессивная функция, семантика, познание, персонализация

Кіріспе. Тілдік қатынастың құрамындағы басты көрсеткіш – тілдік қатынасты тікелей жүзеге асыратын **қатысымдық бірліктер**. Қатысымдық бірлік туралы зерттеу тілдің тұтас қарым-қатынастық ролімен байланысты ерекшеліктерді қамти келіп, белгілі бір ойды тиянақты жеткізу, оған жауап алу, пікір алмасу кезіндегі ойды бейнелі өрнектеу, сөзді қабылдау, оның мағынасын түсіну, әр түрлі экспрессивтік-эмоционалдық күйді білдіру сияқты мәселелермен тығыз бірлікте қарастырылады.

Қатысымдық бірліктер – тіл арқылы қарым-қатынасты қамтамасыз ететін, белгілі бір орта жағдайында жүзеге асатын, тиянақты ойды хабарлау және қабылдау қасиеті бар, адамдардың пікірлесу, тілдесу дағдыларын қалыптастыратын, қатысымдық мәні бар бірліктер. Тілдік қатынаста өзіндік орны мен қызметі жағынан маңызды болып табылатын қатысымдық бірліктер: **сөз, сөйлем, мәтін және фразеологиялық оралымдар**.

Талдау. **Фразеологиялық оралымдар не тұрақты сөз тіркестері** тілдік қатынаста белгілі бір ақпаратты мазмұн жағынан байытатын қатысымдық бірліктердің қатарына жатады. Тілдік қатынаста тұрақты тіркестердің біртұтас лексикалық бірлік ретінде жұмсалуды сөйлемдегі семантикалық ренктерді түрлендіріп, ойдың бейнелі, көркем жеткізілуіне себепкер болады. Сондықтан қатысымдық бірлік ретінде алынатын тұрақты тіркестер адамның ойын жеткізуде, тілдесімде маңызды орын алады.

Тілдесім әрекетінде сөйлем ішінде еркін сөз тіркестері де, тұрақты сөз тіркестері де қатар пайдаланылады. Тұрақты сөз тіркестері қатысымдық жеке бірлік есебінде ойдың эмоционалды – экспрессивтік реңкін күшейтсе, еркін сөз тіркестері ойдың толыққанды нақты берілуін қамтамасыз етеді. Сол себепті тілдік қатынаста олар бір-бірімен ажыратыла қолданылады.

Фразеологиялық тіркестердің қатысымдық қызметі – халық танымында орныққан қалыпты құбылыстардың философиялық астарын сәйкес құбылыстармен түйістіре отырып, бейнелі, образды түрде жеткізу. Фразеологиялық оралымдар халықтың ғасырлар бойғы өмірлік тәжірибесінен өткен тұжырымдар негізінде қалыптасып, сөз мағынасының экспрессивтік мәнін кеңінен түсіндіру үшін қолданылады. Тұрақты тіркеске академик Рәбиға Сыздық мынадай анықтама береді: “Фразеологизм - құрамындағы сыңарлары өте тұрақты болып келетін, қолданысқа әрдайым дайын тұратын тұрақты сөз тіркесі. Мұнда тіркес құраушы сөздер өздерінің бастапқы тура мағыналарынан мүлдем немесе жарым-жартылай айырылып, өзара жымдаса келіп, бір ғана фразалық мағынаға ие болады. Бұл жалпы мағынаға образдылық пен ауыспалылық тән” [1; 94 б.]. Фразеологиялық тіркестердің әрдайым қолданысқа дайын тұру себептері олардың семантикалық жақтан тұтасып, бір ғана лексикалық мағынаны білдіруімен байланысты.

Орыс ғалымы В. П. Жуков: “ФЕ – это устойчивые (готовые), раздельно-оформленные языковые единицы, имеющие целостное лексическое значение (или по крайней мере фразеологически связанное значение одного из компонентов) и в коммуникативном отношении не составляющие законченного предложения” [2; 140 б.], - дей келіп, фразеологиялық тіркестің коммуникативтік қарым-қатынастағы ерекшелігіне назар аударады.

Фразеологиялық тіркестер коммуникативтік қарым-қатынаста сөйлемнің қызметін толық атқармағанымен, ойдың жан-жақты, терең жетуіне және қабылдаушының сезіміне әсер етуге зор ықпалы бар. Оған фразеологиялық тіркестің құрамындағы өзара тіркеске түскен сөздердің семантикалық жақтан тұтастұлғаланып, жиынтық мағынаға ие болуы арқау болады.

Нәтижелер және талқылау. М. М. Копыленко фразеологиялық тіркес құрамындағы сөздердің жиынтық семантикасын тіркесуші бірнеше лексемаларға тән мағыналық жылжу деп түсіндіреді [3; 85 б.]. Фразеологиялық тіркестерге тән мағыналық жылжу ойды танымдық, эмоционалды, экспрессивтік реңкпен түрлендіріп отырады. Мысалы:

*Өлеңге әркімнің-ақ бар таласы,
Сонда да солардың бар таңдамасы.
Іші – алтын, сырты күміс сөз жақсысын,
Қазақтың келістірер қай баласы (Абай)*

- деген өлеңдегі *іші – алтын, сырты – күміс* фразеологизмі ойдың тек ақпараттық мәнін ғана емес, сонымен қатар позитивтік - танымдық мағынасын да жеткізіп тұр.

Тілдің экспрессивтік, эмоционалды қызметі бір – бірімен байланысты екені белгілі. Алайда олардың арасында айырмашылықтар бар. Бұл мәселе зерттеу еңбектерінде орын алған. “Эмоционалдылық адамның сезімін білдіруге қызмет атқарады. Экспрессивтілік ой мен сезімге қатысты көркемдікті, суреттемелікті, бейнелілікті күшейтуге қызмет атқарады” деген Е. М. Галькина Федоруктың пікірі [4; 108 б.] фразеологиялық тіркестердің тілдік қатынастағы қызметін айқындай түседі. Ғалым эмоционалдылық пен экспрессивтілікті айыру үшін олардың атқаратын қызметіне назар аудару қажеттігін айтады. Тілші бұл бірліктерге әртүрлі үстеме реңк тән екенін, эмоцияда экспрессивтілік мән, ал экспрессияда басқа реңк басым болатынын айтады.

Көрнекті тілші-ғалым І. Кеңесбаев тұрақты тіркестің экспрессивтік қызметін стильдік ерекшеліктерден іздейді. Мәселен, ғалым: “Фразеологизмдердің жалпы тіл жүйесіндегі ролі, сөйлеу процесіндегі атқарар қызметі көп жағдайда осы стильге ойысып отырады. ... Мысқыл-кескін, алғыс, қарғыс, налу-жабырқау, әзіл-қалжың т.б. – бәрі де фразеологизмдерді шебер қолданудан келіп шығатын құбылыстар” [5; 602 б.] –деп, фразеологиялық бірліктердің тілдік қатынаста қолданылу амал-тәсілдеріне басты көңіл бөледі. Бұдан ғалымның фразеологизмдерді адамның эмоционалды жай-күйі туралы хабар беретін қатысымдық бірлік ретінде танығанын байқаймыз.

Эмоция және сезім – адамның айналадағы қоршаған ортаға, өмір шындығына қарым-қатынасын, көзқарасын білдіретін психологиялық категория. Эмоциялық күйдің іс-әрекет үстінде пайда болатыны және оның жүзеге асуына заттар мен құбылыстардың әсер ететіні туралы психолог мамандардың еңбектерінде айтылған. [6; 270-271 б.].

Заттар мен құбылыстардың адамның эмоциясына, сезіміне әсер етуінен пайда болған психологиялық құбылыстар тілде фразеологиялық оралымдар арқылы бейнеленіп, адамның ішкі жан-дүниесіндегі жай-күйді, эмоционалды сезімді білдіреді. Мұндай тілдік бірліктер әр түрлі жағдаяттағы қарым-қатынасты көрсете келіп, жеткізілетін ақпаратты күшейту үшін қолданылады. Адамның эмоционалды өмірі қуану, қайғыру, ашулану, рахаттану, сүйсіну, реңжу, мұңаю, жылау, күлу т.б. сияқты көңіл-күйден тұрады. Фразеологизмдер сондай көңіл-күй туралы және оның деңгейі туралы ақпарат беру үшін жұмсалып, қабылдаушының сезіміне әсер етеді. Көңіл-күйдің қалпы туралы ақпаратты фразеологиялық синонимдер жеткізеді. “Фразеологиялық синонимдер ұғымы жағынан бірінен-бірі сатылап өсіп, күшейіп отырады, яғни алдыңғы фразеологизмдерден соңғыларының қарқыны басым болады” деген Ә.Болғанбайұлы мен Ғ.Қалиұлының [7; 111 б.] пікірі фразеологиялық единицалардың қатысымдық қызметін айқындай түседі. Осыдан фразеологиялық синонимдер эмоцияның әртүрлі қабаты мен деңгейі туралы ақпарат беруге қабілетті деген қорытынды шығаруға болады.

Мысалы:

Мен көзімнен тамып кеткен жасты ешкімнен ұялмай қолымның сыртымен сұрттім (І.Есенберлин. Ғашықтар).

Аяужан көзінен мөлтілдей шыққан жасын сұртті (І. Есенберлин.)

Сөйлемдерде адамның жылғау эмоциясының әртүрлі деңгейі туралы ақпарат жеткізілген. *Көзінен жас тамып кету* фразеологиялық тіркесі адам ағзасында болып жатқан өзгерістің бірқалыпты екені туралы ақпарат берсе, *көзінен мөлтілден жас шығу* фразеологиялық тіркесі ағзадағы өзгерістің қарқынды екенін, ал *ботадай боздау* фразеологиялық тіркесі ағзадағы өзгерістің аса қарқынды болғаны туралы мәліметті хабарлап тұр.

Қазақ тіл білімінде фразеологиялық тіркестер фраза және идиома деп екіге бөлінетіні белгілі. Фраза құрамындағы сөздердің бірі тұрақты тіркестің білдіретін мағынасымен сәйкес келеді. *Көзінен жас таму, көзге түсіп қалу* т.б. сияқты тіркестерде *көз, жас* сөздері тіркестің беретін мағынасына тікелей байланысты. Идиома құрамындағы сөздердің ешқайсысының тура мағынасы тұрақты тіркестің білдіретін мағынасымен сәйкес келмейді. Олар эмоционалды-экспрессивті қызмет атқарады.

Мысалы: *Жалғыз баласы ерке Құрмаштың өлгені әкесіне ерекше батып еді. Бұның үй-ішімен ботадай боздап, бейіт басында қатты күңіреніп жылағанын көргенде тірі жанның бәрінің сай сүйегі сырқыраған* (М.Әуезов. Қараш-Қараш оқиғасы.) *Бірақ сол минутте-ақ құландағы дауысы шығып қоя қойды* (І.Есенберлин.) Мұндағы *ботадай боздау, құландағы дауысы шығу* идиомалық тіркестері әрекет пен өзгерістің аса қарқынды, үдетпелілігін көрсетіп, қатысымдық қызметтің бұрынғыдан өзгешелігін аңғартып тұр.

Фразеологиялық тіркестердің экспрессивтік мәні зат, құбылыс немесе іс-әрекеттің бейнесін образды түрде жеткізуге бағытталады. Мысалы: *Тәрдегі қонақтардың ортасында бес биенің сабасындай болып отырған Күләйхан әңгіменің қызығына әбден берілген сияқты. Әй, бірақ танауымен көк тіреп үзеңгі бауы алты қабат мықтыдай шіреніп жүрген Мақсұт секілділер дүниенің бір-ақ сәтте өзгеріп кетерін түсінбейді-ау* (Б.Мұқай). *Бұл жолы оңай құтылмасын демдеріне нан піскен мына екі баланың түрін көргеннен-ақ түсінді* (Б.Нұржекеұлы).

Фразеологиялық тіркестер толық лексикалық мағынаға ие сөздер сияқты сөйлеу ағымына қарай әртүрлі функционалдық қызмет атқарады. Жоғарыда талданған фразеологизмдер заттың, адамның ішкі көңіл-күйіндегі, жан-дүниесіндегі өзгерістер туралы ақпарат берсе, енді бірде персонализациялық сапаға ие болып, жақтық көрсеткіштер арқылы сөйлеуші/тыңдаушы қарым-қатынасын білдіру қызметін атқарады. Мысалы: *Өмір бойы мұртыңды балта шаппасын. Олармен тонның ішкі бауындай аралас. Бәтшағар, аузына құм құйылсын. Қызым, барған жеріңде тастай батып, судай сің. Отырғанда жұмған аузыңды аша.*

Персонализациялық сападағы фразеологизмдер әртүрлі прагматикалық мақсатта жұмсалады. Мысалы: *Осы тунде Әзімхан төре... сұмдыққа өз қолымен құрық берді* (М.Әуезов). *Қайрақбай күлкілі сөздерден ауыздарын жигызбады* (С.Мұқанов). *Ақбаланың қиналғаны Еламанның шымбайына қаттырақ батып, қуанышты шақтарында да, әйелінің қабағына қарап күле алмайтын* (Ә.Нүрпейісов.) *Мылқау табиғат бізге ашулы қабағын жазбады* (Әбу Сәрсенбаев.) *Ол өсекшінің мінін тура бетіне басатын* (С.Мұқанов.)

Персонализациялық сапаға ие болған фразеологиялық тіркестердің (I, II, III жақта жұмсалуды) коммуникативтік белсенділігі айқын көрініп тұрады. Негізінен персонализациялық сапада каузативті мағынаны білдіретін фразеологизмдер белсенді қызмет атқарады. Д.Э.Розенталь мен М.А.Теленкова іс-әрекеттің жүзеге асуына себеп болатын мағынаны “каузатив” деп атайды [8; 105 б.]. Сонымен қатар фразеологиялық тіркестер әртүрлі мағынадағы іс-әрекеттің жүзеге асуын, зат бейнесін образды түрде жеткізу үшін қатысымдық қызмет атқарады.

Мысалы:

Оңашада тыңдаған мына ән жан - жүйемді тебірентіп, іші-бауырымды елжіретіп барады (Жас Алаш) дегенде фразеологизм I жақ арқылы сөйлеушінің ішкі эмоциясын білдіріп, әннің сезімге, көңілге әсері туралы ақпарат беріп тұр. *Қайдан гана... туылғанын кім білсін, әдемілігі көрші-қолаңның аузының суын құртады...* (О.Бөкей.) деген сөйлемде фразеологиялық тіркес III жақта жұмсалып, бөгде адамдардың біреуге таңдануы жайлы хабарлап тұр. Фразеологиялық тіркестердің персонализациялық сапада жұмсалуды мағыналық реңктің әр түрлі деңгейінен көрінеді. Адамның көңіл-күйінің деңгейі, жан-дүниесінің суреті, күйініші, сүйініші, яғни барлық жағдайы фразеологиялық тіркестердің ақпараттық мағлұматы арқылы басқа біреуге жетіп отырады.

Қорытынды. Жоғарыда айтылғандарды қорыта келіп, фразеологиялық тіркестерді қатысымдық қызметіне қарай былайша топтастыруға болады:

1. Адамның ішкі жай-күйінің өзгерістері туралы ақпарат беретін эмоционалды қатысымдық бірліктер.
2. Адамның ішкі көңіл-күйіндегі өзгерістер мен сыртқы бейнелік сипаты жөнінен мағлұмат беретін эмоционалды-экспрессивті қатысымдық бірліктер.
3. Белгілі бір зат, құбылыс немесе іс-әрекеттің бейнесін образды түрде жеткізетін экспрессивті қатысымдық бірліктер.
4. I, II, III жақ арқылы белгілі бір зат немесе құбылыстың, іс-әрекеттің сапалық көрсеткіші туралы ақпарат беретін қатысымдық бірліктер.

Фразеологиялық тіркестер ғалым К.Аханов атап кеткендей, “кемінде екі сөздің тіркесуінен жасалған мағынасы біртұтас, құрамы мен құрылымы тұрақты, даяр қалпында қолданылатын тілдік единица болғандықтан” [9; 49 б.], парадигмалық, синтагмалық қасиетке ие сөйлеу компоненті болып табылады. Сондықтан фразеологиялық тіркестердің прагматикалық күші сезімге, көңіл-күйге әсер ете отырып, ойды бейнелі жеткізуімен өлшенеді.

Мақала Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің «Тілдік коммуникация парадигмалары: әдеби айтылым мен латын әліпбилі жазылым» атты гранттық жобасы (ЖТН АР08855685) негізінде жарияланды.

Статья опубликована на основе грантового проекта Министерства образования и науки Республики Казахстан «Парадигмы языковой коммуникации: литературное говорение и письмо на латинской графике» (ИРН АР08855685).

The article was published on the basis of a grant project of the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan "The Paradigms of language communication: literary speaking and Latin graphic writing" (Grant No. АР08855685).

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Р.Сыздық. Абайдың сөз өрнегі. - Алматы: Арыс, 2004. - 208 б. - кітап.
- 2 Жуков В.П. О смысловом центре фразеологизмов // Проблемы фразеологии. – М.-Л., 1964. С- 140-149.
- 3 Копыленко М.М., Попова З.Д. Очерки по общей фразеологии: Проблемы, методы, опыты. – Воронеж, 1978. 141 с. - кітап.
- 4 Галькина Федорук Е.М. Об экспрессивности и эмоциональности в языке//Сборник ст. по языкознанию., - М., 1958. С - 103-124. - кітап.
- 5 Кеңесбаев І. Қазақ тілінің фразеологиялық сөздігі. – Алматы: Ғылым, 1977. – 712 б. – сөздік.
- 6 Жалпы психология. Бас ред. Боголовский В.В. Оқу құралы. – Алматы: Мектеп, 1980. - кітап.
- 7 Болғанбайұлы Ә., Қалиұлы Ф. Қазіргі қазақ тілінің лексикологиясы мен фразеология. Алматы, 1997. – 256 б.
- 8 Розенталь Д.Э., Теленкова М.А. Словарь справочник лингвистических терминов. -3-е изд. – М.: Просвещение, 1985. - кітап.
- 9 Аханов К. Тіл білімінің негіздері. Алматы: Санат, 1993. – 496 б. - кітап.

References:

1. R.Sydyq. Abaidyñ söz örnegi. - Almaty: Arys, 2004. - 208 b. - kitap.
2. Jukov V.P. O smyslovom sentre frazeologizmov // Problemy frazeologii. – M-L., 1964. S- 140-149.
3. Kopylenko M.M., Popova Z.D. Oчерki po obşei frazeologii: Problemy, metody, opyty. – Voronej, 1978. 141 s. - kitap.
4. Galkina Fedoruk E.M. Ob ekspresivnosti i emosionálnosti v iazyke//Sbornik st. po iazykoznanii., - M., 1958. S - 103-124. - kitap.
5. Keñesbaev I. Qazaq tiliniñ frazeologialyq sözdigi. – Almaty: Ğylym, 1977. – 712 b. – sözdik.
6. Jalpy psihologia. Bas red. Bogolovski V.V. Oqu qūraly. – Almaty: Mektep, 1980. - kitap.
7. Bolğanbaiūly Ä., Qaliūly Ğ. Qazırgı qazaq tiliniñ leksikologiasy men frazeologia. Almaty, 1997. – 256 b.
8. Rozentäl D.E., Telenkova M.A. Slovär spravocnik lingvisticheskih terminov. -3-e izd. – M.: Prosveşenie, 1985. - kitap.
9. Ahanov K. Til biliminiñ negizderi. Almaty: Sanat, 1993. – 496 b. - kitap.

МРНТИ 14.07.07

<https://doi.org/10.51889/2020-4.1728-7804.34>

Онгарбаева А.Т.,¹ Айтмухаметова К.У.,² Шайбакова Д.Д.³

^{1,3} Қазақский национальный педагогический университет имени Абая,
Алматы, Казахстан

² Академия государственного управления при Президенте Республики Казахстан,
Нур-Султан, Казахстан

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ КЛИШИРОВАННЫХ ФОРМУЛ В ОБУЧЕНИИ РУССКОМУ ЯЗЫКУ СТУДЕНТОВ ЭКОНОМИЧЕСКОГО ПРОФИЛЯ

Аннотация

В данной статье мы попытаемся показать использование клишированных формул в обучении русскому языку в национальной аудитории, а именно специалистов экономической сферы. За основу мы взяли принцип взаимосвязанного обучения при обучении русскому языку казахоязычных студентов-экономистов в системе трёхязычного образования. Следует отметить, что принцип взаимосвязанного обучения предполагает скоординированный отбор и презентацию учебного материала. Этот принцип значим тем, что каждое понятие рассматривается с позиции трёх языков, которые обеспечивают большую эффективность в понимании, осознании и запоминании научных понятий.